

‘Ik ben wel een somebody’

2015 was een bijzonder jaar voor architecte Francine Houben. Ze kreeg de Prins Bernhard Cultuurfonds Prijs, ze kreeg de opdracht de New York Public Library te renoveren. Maar ook in dit ‘jubeljaar’ was er tegenslag.

Door Merlijn Kerkhof

Er zijn maar twee dagen in het jaar waarop Francine Houben niet werkt: op eerste kerstdag en op 2 juli, zowel haar verjaardag als haar trouwdag. Ze heeft het ooit zo afgesproken met haar man. Maar voor de rest? Wie haar agenda kent, weet dat Nederlands bekendste architecte eigenlijk altijd aan staat. „Het voelt eerder alsof ik altijd vakantie heb”, zegt ze. „Er komen altijd ideeën waar ik iets mee moet.”

Dit jaar had ze al helemaal geen tijd om stil te zitten. Het was een jubeljaar, zowel voor haarzelf als voor Mecanoo, het architectenbureau waarvan ze medeoprichter en creatief directeur is. Een greep uit de hoogtepunten:

Ze werd 60.

Mecanoo vierde zijn 30-jarig bestaan (eigenlijk een jaar te laat, „maar vorig jaar hadden we gewoon geen tijd”).

Het door Mecanoo ontworpen station van Delft werd geopend.

Belangrijker: ze kreeg de Prins Bernhard Cultuurfonds Prijs voor haar ‘decennialange staat van dienst als internationaal toonaangevend architect’.

En misschien nog het belangrijkste: in september werd bekend dat haar bureau de opdracht krijgt om de New York Public Library te renoveren – een megaproject dat zo’n zeven jaar in beslag zal nemen.

Het is augustus en Francine Houben zit aan de vergadertafel in de kapel van wat ooit een Delfts ziekenhuiscomplex was. Ooit huurde ze hier het goedkoopste achterkamertje, samen met haar compagnons die ze had leren kennen op de Technische Universiteit. Nu heeft ze het over de ‘Mecanoo Headquarters’, over een campus waar het personeel (ruim 150 man) wekelijks met lezingen wordt bijgespijkerd en op de hoogte wordt gehouden van de projecten.

Ze vertelt over de bibliotheek in New York, waar op dat moment nog niets over naar buiten mag komen. Ze weet dat er nog één andere partij over is in de race om de Public Library te renoveren. „Het zou wel eens goed kunnen aflopen”, grijnst ze. Haar zelfverzekerde lach verraadt dat ze er niet aan twijfelt: *haar* Mecanoo krijgt de opdracht.

Het is een opdracht met een delicate geschiedenis. Aanvankelijk zou de Britse sterarchitect Norman Foster het eind-negentiende-eeuwse classicistische hoofdgebouw aan de Fifth Avenue renoveren. Foster zou in de bibliotheek een open, glazen werkruimte willen maken, waarvoor boeken moesten wijken. De plannen stuitten op hevig verzet. In het voorjaar van 2014 werd hij van het project gehaald. Houben: „Hé, dacht ik. Dat kan ik!”

In de nieuwe opdracht zou niet alleen het hoofdgebouw, maar ook het gebouw schuin tegenover worden meegenomen

– een veel minder aansprekend gebouw waarin nu de uitleenbibliotheek gevestigd is. Bij het hoofdgebouw gaat het vooral om een restauratie en herinrichting, er moet meer publieke ruimte komen. Het andere gebouw krijgt een ‘gut renovation’; alleen gevel en fundering blijven staan.

Om haar aanbod te kunnen verfijnen, liep ze dagen door de bibliotheek om te zien hoe de New Yorkers het gebouw gebruiken. Inmiddels is de opdrachtgever al naar Delft afgereisd voor een gesprek. „Ik wil dit erg graag doen”, benadrukt ze nog eens. „Het is de bibliotheek van de hoofdstad van de wereld.”

Drie weken later wordt bekend dat Mecanoo inderdaad de opdracht krijgt.

Waarom was ze zo zeker van haar zaak? „Als ik er niet in geloof, gebeurt het ook niet. En we hebben hier gewoon de juiste papieren voor.” Dan kribbig: „Het verrast me dat sommige mensen in Nederland hier zo verbaasd over zijn. Die denken zeker dat wij nog steeds alleen sociale woningbouw doen.”

De ‘papieren’ heeft Mecanoo inderdaad. Het bureau heeft inmiddels heel wat ervaring met bibliotheken. Mecanoo bouwde de bibliotheek van de TU Delft (opgeleverd in 1997), twee jaar geleden werd de openbare bibliotheek van het Britse Birmingham voltooid – inmiddels een van de populairste gebouwen van het land. En momenteel bereidt Mecanoo de renovatie voor van de bibliotheek van Washington DC. Een project dat niet veel minder prestigieus is dan ‘New York’, want het gaat om een van de laatste gebouwen van een van de invloedrijkste architecten van de vorige eeuw: Ludwig Mies van der Rohe. En het is nog om een andere reden beladen: het was een van de eerste gebouwen die vernoemd werden naar Martin Luther King.

Human values

De Martin Luther King Jr. Memorial Library staat in een buurt die niet zo lang geleden nog een no-go-area was, maar de buurt krabbelt op. Behalve onder daklozen is het gebouw weinig geliefd. „Mensen voelen zich niet veilig. De medewerkers weten ook niet wat er zo bijzonder is aan dit gebouw, ze vinden het vooral een vervelende plek. Ze zijn helemaal niet bezig met het historisch belang, ze willen gewoon een fijne plek om te werken.

„Het is een bibliotheek ontworpen in de jaren zestig: de bibliotheek beschermde de boeken. Het is een gebouw dat imponeert, alsof het zegt: jij bent niet intelligent genoeg, ga weg. Nu willen we juist dat een bibliotheek een plek is waar iedereen zich welkom voelt. Nu staan de boeken nog aan de ramen, de mensen zitten in het donker. Wij willen de boeken in het donker en de mensen aan de ramen.”

Net als de architect was de dominee/mensenrechtenactivist al overleden voor het gebouw af was. Toch laat Houben zich bij de renovatie vooral door Kings gedachtegoed inspireren. „Natuurlijk probeer ik me te verplaatsen in Mies van der Rohe. Ik vraag me steeds af waarom hij welke beslissingen nam. Maar uiteindelijk vind ik de idealen van Martin Luther King belangrijker. Ik heb meer met *human values* dan met bouwkundige dogma’s.”

Wat vinden ze daar in Washington van? Houben: „Ze hebben mij toch niet voor niets gevraagd? Ik ben geen Mies, ik bouw niet als Mies, wel heb ik groot respect voor zijn werk. De properties zitten bij Mies heel goed in elkaar, hij was uiteindelijk toch de zoon van een steenbewerker, een ambachtsman. Maar ik kijk bijvoorbeeld ook naar hoe de compo-

sitie zich verhoudt tot andere gebouwen in de straat.

„Veel architecten en opdrachtgevers vinden dat bij gebouwen van grootheden als Mies van der Rohe alles zoveel mogelijk moet worden teruggebracht naar de oorspronkelijke staat. Maar door gesprekken die ik had met de man die zijn rechterhand was tijdens de bouw van de bibliotheek, leerde ik dat Mies best pragmatisch was. Die bibliotheek had enkel glas, ja, moeten wij dan nu per se enkel glas laten zetten? Er was gewoon geen budget voor dubbel glas, anders had hij het er volgens die projectarchitect echt wel in gezet.”

Frequent flyer

Vraag je aan de medewerkers van Mecanoo wat Francine Houben nou *precies* doet als creatief directeur, dan krijg je te horen dat ze zich overal mee bezig houdt. Ze wil van alles op de hoogte blijven. Zelf houdt ze het erop dat ze de afgelopen anderhalf jaar de meeste tijd kwijt was aan presentaties voor commissies. „In Washington en New York kijkt iedereen mee. Nou, we zijn er gelukkig steeds goed doorheen gekomen.”

Ze bezoekt Washington zo vaak – „eens per maand of eens in de twee maanden” – dat het voordeliger was om er een appartement te huren dan steeds in hotels te overnachten. Omdat ze nu ook steeds vaker in New York is, is ook daar een appartement geregeld voor haar en de andere ‘Mecanoos’. Dat Houben een frequent flyer is, is een understatement: binnenkort vertrekt ze weer naar Taiwan, waar ze aan „het grootste performing arts centre van Azië” werkt.

„Ik heb nooit bijgehouden hoeveel vliegtuigen ik maak, het is inmiddels zoiets als de bus nemen. Er is wel een collega die vaak met mij reist die het wel bijhoudt. Hij vertelde eens dat hij in een jaar 85 dagen had gereisd, ‘en daarvan zestig met Francine’. Toen ging op kantoor het grapje rond dat ik meer met hem in hotels verblijf dan met mijn man.”

Grapjes maken over de baas: dat kan bij Mecanoo. Houben is dan wel de bekendste vrouwelijke architect van Nederland („ik weet wel dat ik word herkend op straat, ja”) en ook niet per se onbescheiden („ik ben in mijn beroep wel een *somebody*”), ze is geen ‘starchitect’. Ze benadrukt steeds dat ze het niet alleen doet. Mecanoo is haar „symphony orkest” (ze spreekt het steeds op z’n Engels uit) en zij is de veelgevraagde chef-dirigent die de wereld overvliegt. „Het is echt niet zo dat één iemand hier een geniale lijn trekt die vervolgens door honderd slaafjes wordt uitgewerkt.”

Op het kantoor in Delft heerst een gemoedelijke sfeer. De weeïge geur wordt veroorzaakt door vers ge-3D-printte maquette-onderdelen.

„*I care about all the Mecanoos*”, zegt Houben. „Ik vind het belangrijk dat individuen hier kunnen opbloeien. Het moet gezellig zijn, er moet lekker eten zijn. Ieder jaar is er een Mecanoo-feest op mijn boerderij voor al het personeel. Het is hier anders dan bij andere architectenbureaus. Misschien komt dat omdat ik uit een hecht gezin kom. Mensen denken weleens dat het zo is omdat ik een vrouw ben, maar volgens mij zijn architectes als Zaha Hadid en Kazuyo Sejima echt niet zo.”

Als ze op 30 november de Prins Bernhard Cultuurfonds Prijs krijgt uitgereikt, kunnen die niet allemaal mee. Er is zelfs geen plaats voor hen in de grote zaal van het Muziekgebouw aan ’t IJ in Amsterdam: de zaal zit vol hoogwaardigheidsbekleders en donateurs. De medewerkers die naar Amsterdam zijn afgereisd kunnen de ceremonie volgen vanaf

een scherm in de kleine zaal.

Maar Francine Houben heeft een truc bedacht. Na lovende woorden van onder meer de directeur van de New York Public Library en van Max Risselada, haar leermeester aan de TU Delft, roept ze haar 'orkest' het podium op. Iedereen gaat staan. Applaus.

Twee dagen na de uitreiking zijn we weer in Delft. „Ik dacht eerst: leuk, een prijs, dan kan ik 700 mensen uitnodigen. Maar het is echt het feestje van de donateurs.” Aan de prijs is een bedrag verbonden van 150.000 euro. De helft daarvan gaat naar een zelf in te richten fonds op naam. Houben heeft haar fonds het Eye Opener Fonds genoemd – een fonds ter bevordering van innovatie van bibliotheken.

Na afloop van de uitreiking kreeg iedereen haar nieuwe boek mee, vernoemd naar haar motto: *People, Place, Purpose*. Kort samengevat: architectuur moet in de eerste plaats uitgaan van de mensen die er gebruik van moeten maken. Haar gebouwen hebben een open karakter. Maar één specifieke stijl? Niets voor Francine.

„Dat is ook waarom ik dit boek heb gemaakt. Het is er vooral voor mijn medewerkers: die moeten mijn filosofie snappen. Mijn werk is niet door vorm gedreven, dat zou veel eenvoudiger te communiceren zijn. Het grote publiek denkt dat je als architect een vorm ontwikkelt op je 25ste en dat is dan je stijl die je de rest van je leven moet uitwerken. Ik kan me in mijn vak niets dodelijkers voorstellen. Ik vind dat je moet kunnen maken wat voor die gelegenheid nodig is.”

Engelenkapel

Het was een goed jaar voor Francine Houben. Een goed jaar voor Mecanoo, dat nog steeds groeit. Maar er waren ook dieptepunten. Op maandag 16 november komt op het kantoor het bericht binnen dat Emily Meaud (30) is overleden. De voormalig stagiaire en studente aan de TU Delft werkte nog mee aan de bibliotheek van Birmingham. Ze is doodgeschoten tijdens de aanslagen in Parijs, samen met haar tweelingzus. „Als je dat hoort, denk je: wat kunnen we doen? We hebben een mooie foto van haar afgedrukt uit haar Mecanoo-tijd en naar haar familie gestuurd.”

Ook in haar eigen familie kreeg ze met verlies te maken. In juni overleed haar vader. Op een mooie leeftijd, dat wel: hij werd 94. Het afscheid vond op zijn verzoek plaats in de door zijn dochter ontworpen Heilige Maria der Engelenkapel (2001) op de Laurentiusbegraafplaats in Rotterdam-Crooswijk.

„Het was een mooie ceremonie. De kist werd aan de ene kant door de mannen naar binnen gebracht en aan de andere kant door de vrouwen naar buiten gedragen. Ik was te emotioneel om mijn toespraak zelf voor te lezen, dus dat heeft mijn dochter gedaan. Het was prachtig: precies op het juiste moment ging het licht stralen. Maar ook op zo'n moment denk ik nog als architect: is het niet te benauwd?

„Ik had een sterke band met hem. Hij stimuleerde me, liet me altijd mijn gang gaan. Hij werkte als jurist bij de Staatsmijnen en later bij de Gasunie, daardoor zijn we veel verhuisd – Limburg, Den Haag, Groningen. We leefden in een matriarchaat: het was mijn moeder die alles regelde. Zij leeft nog. Van haar heb ik het praktische, het poëtische heb ik van mijn vader.

„Ik was de vierde van vijf kinderen en zijn oogappel. We hadden het over heel gewone dingen. Mijn toespraak ging over bieslook en peterselie. Ik heb de bieslook en peterselie uit zijn tuin naar de mijne overgeplant. Het was raar: als je dan voor de radio wordt gevraagd hoe het met je gaat omdat ze denken dat je heel blij bent met zo'n prijs, dan zeg ik niet: ja, maar ho eens, mijn vader is laatst overleden. En met die uitreiking, dan baal ik toch dat hij er niet bij is.”

Francine Houben (Sittard, 1955) is creatief directeur en de enige overgebleven medeoprichter van het Delftse Mecanoo. Het architectenbureau bestaat officieel sinds 1984. Bekende gebouwen van Mecanoo zijn onder meer de Montevideo-woontoren in Rotterdam en de bibliotheek van Birmingham. Ze is lid van de Akademie van Kunsten en in 2003 was ze curator van de Internationale Architectuur Biënnale in haar woonplaats Rotterdam. Met haar man Hans Andersson woont ze in een zelf ontworpen huis aan de Kralingse Plas. Ze heeft drie kinderen samen met haar vorige partner, Erick van Egeraat, die mede-oprichter was van Mecanoo.

